

СКЛАДОВІ КРИМІНОЛОГІЧНОГО МОНІТОРИНГУ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ

ІЩУК Олександр Сергійович - кандидат юридичних наук, докторант Національної академії прокуратури України

УДК 343.97 (477)

Визначено складові кримінологічного моніторингу в діяльності органів прокуратури. Встановлено низку закономірностей і характерних територіальних та регіональних особливостей криміногенної обстановки. Доведено, що для організації ефективної системи діяльності органів прокуратури в межах державної кримінологічної політики, необхідним є кримінологічний моніторинг.

Ключові слова: кримінологічний моніторинг, прокуратура, попередження, протидія, злочинність, складова.

Определены составляющие криминологического мониторинга в деятельности органов прокуратуры. Установлен ряд закономерностей и характерных территориальных и региональных особенностей криминогенной обстановки. Доказано, что для организации эффективной системы деятельности органов прокуратуры в рамках государственной криминологической политики, необходимым является криминологический мониторинг.

Ключевые слова: криминологический мониторинг, прокуратура, предупреждение, противодействие, преступность, составляющая.

The composition of criminological monitoring of the prosecution is defined. A specific local and regional characteristics of the crime situation is established. It is proved that for effective system of prosecution within the state criminological policy is necessary criminological monitoring.

Key words: criminological monitoring, prosecution, prevention, counteraction, crime, component.

На сьогодні замість звичного і розробленого в науці кримінології поняття «кримінологічне дослідження» дедалі частіше став використовуватись як ученими, так і практиками термін «моніторинг», причому вживається він у найрізноманітніших словосполученнях і словоформах. Найчастіше він застосовується, коли мова йде про необхідність проведення моніторингу ситуації зі злочинністю або моніторингу ефективності протидії злочинності.

Проте, в науковій літературі не зустрічається позначення того, що саме входить до кримінологічного моніторингу в контексті діяльності

окремих правоохоронних органів. У зв'язку з цим, метою даної статті є спроба з'ясувати складові кримінологічного моніторингу в діяльності органів прокуратури.

У широкому сенсі під моніторингом розуміють спеціально організоване систематичне спостереження за станом об'єктів, явищ, процесів з метою їхньої оцінки, контролю і прогнозу [1, с. 147].

На думку кримінологів, кримінологічний моніторинг включає:

– визначення теоретичних понять, цілей і завдань, методів дослідження;

- соціальну ситуацію в регіоні, методику визначення рівня і тенденцій її зміни;
- кримінальну ситуацію (кримінологічні характеристики причинного комплексу злочинності; характеристики злочинців; характеристики системи запобіжного впливу) [2, с. 409].

Щодо кримінологічного моніторингу в діяльності органів прокуратури, то він може включати аналіз наступних окремих складових, що вирішують більш вузькі завдання на пріоритетних напрямках, з яких складається характеристика всіх ознак ситуації.

1. Встановлення об'єктивної та повної оцінки сформованої криміногенної обстановки в цілому в державі, з огляду на особливості її характеристик по окремим найбільш кримінально ураженим регіонам. Але при цьому важливо дотримуватись підходу із двох протилежних сторін. По-перше, визначити масштаби, межі інтересів, рівень поширеності самої злочинності. Проводячи моніторинг, можна встановити низку закономірностей і характерних територіальних та регіональних особливостей. По-друге, провести аналіз розмірів населення, представленого у вигляді жертв (потерпілих від злочинів). Даний моніторинг ситуації включає всебічну оцінку інформації правоохоронних органів про зареєстровані злочини, з одного боку, а з іншого – про процеси віктимізації, безпосередньо тих, хто постраждав від злочинів.

Кардинальним кроком на шляху запровадження механізмів кримінологічного моніторингу в діяльності органів прокуратури стало створення Єдиного реєстру досудових розслідувань, його процесуальної складової та аналітичного функціоналу.

Зокрема, протягом 2013 року в органах прокуратури автоматизовано усі форми звітності і суттєво розширено аналітичні можливості інформаційної системи. З метою запобігання порушенням облікової дисципліни, забезпечення об'єктивності відомостей про кримінальні правопорушення та осіб, які їх вчинили реєстр доповнено логічними та контрольними перевірками.

Ужито низку заходів, спрямованих на приведення у відповідність до потреб практики та змін у законодавстві системи обліку результатів прокурорсько-слідчої діяльності.

З метою підвищення ефективності прокурорського нагляду і контролю за об'єктивністю внесеної до ЄРДР інформації та достовірності статистичної звітності прокурорами обласного рівня ініційовано низку організаційно-практичних та методичних заходів. Проблеми у цій сфері обговорено на 32 засіданнях колегій, 130 оперативних, 19 координаційних і міжвідомчих нарадах (активно застосовувалися такі заходи прокурорами Чернівецької, Луганської, Хмельницької областей та міста Києва).

Враховуючи істотні нововведення, проведено численні навчальні заходи, розроблено низку документів методичного спрямування (найбільше – прокурорами міста Києва, Донецької, Миколаївської та Чернівецької областей).

Унаслідок належного реагування на факти порушень до відповідальності притягнуто понад 400 осіб, насамперед у Миколаївській (73), Дніпропетровській (49), Житомирській (38), Луганській (36) областях.

Разом з тим, потребує посиленої уваги забезпечення об'єктивного висвітлення в Реєстрі відомостей про кримінальні правопорушення, осіб, які їх вчинили, та результатів досудового розслідування. Не досягнуто повноти та достовірності обліку правопорушень у сферах службової та господарської діяльності і проти власності. У понад 4,3 тис. таких злочинів дотепер не внесено обов'язкових відомостей про їх вчинення на підприємствах, в установах, організаціях, за видами економічної діяльності. За два останні місяця 2013 року кількість таких правопорушень збільшилася майже на дві третини. Найбільше порушень допущено в місті Києві (1518), Одеській (439), Чернівецькій (236), Харківській (234), Дніпропетровській (197), Донецькій (167), Полтавській (153), Луганській (148), Київській (117) областях та місті Севастополі (142).

Вимагає покращання стан забезпечення об'єктивного відображення розміру сум встановлених та відшкодованих матеріальних збитків. Тільки реєстраторами органів досудового розслідування Дніпропетровської області (917,2 млн. грн.) та міста Києва (125,7 млн. грн.) внесено недостовірних даних на суму понад 1 мільярд гривень.

Продовжують мати місце факти необґрунтованого відображення інформації про кількість

осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. За відсутності дієвого контролю близько тисячі (877) правопорушників безпідставно залишаються на обліку. Не сприяло виправленню становища запровадження у системі контролю основних карток правопорушника (за винятком Вінницької, Волинської та Херсонської областей). Найбільше таких порушень допущено органами досудового розслідування Одеської (158), Харківської (144) областей та міста Києва (91).

Дотепер не забезпечено належного контролю за достовірністю даних про кваліфікацію дій понад 4 тисяч правопорушників при оголошенні підозри та при закінченні досудового розслідування, насамперед у місті Києві (521), Дніпропетровській (404), Одеській (361), Кіровоградській (323), Хмельницькій (235) областях та Автономній Республіці Крим (200).

Проблемним залишається питання повноти обліку відомостей про тривалість дії організованих груп і злочинних організацій. Зазначені дані відсутні у кожному десятому провадженні (19 із 185) та щодо кожного сьомого правопорушника цієї категорії (115 з 784), найбільше – у місті Києві, Київській, Житомирській та Тернопільській областях.

Слід визнати недостатніми заходи, вжиті на цьому напрямі в окремих регіонах. Упродовж року виявлялися факти перекручення показників слідчої звітності щодо порушення конституційних прав громадян у місті Києві, Дніпропетровській, Херсонській областях, порушень при внесенні відомостей до Єдиної системи статистики та аналізу – у прокуратурах Автономної Республіки Крим, Київської, Одеської областей.

Іншим важливим напрямом кримінологічного моніторингу в актуалізованому розрізі є робота з розгляду звернень громадян.

Зміни у законодавстві щодо діяльності прокуратури, упровадження нового КПК України зумовили суттєве зменшення кількості звернень. У 2013 році їх вирішено 275 тис. (-20%), з яких майже 11 тис. – від народних депутатів України. Від загалу вирішено 43% звернень з питань досудового розслідування, 25% – з нагляду за додержанням і застосуванням законів, 5,6% – представництва інтересів громадян та держави в суді. За належністю до органів виконавчої влади, місцевого самоврядування та

державного контролю надіслано понад 201 тис. звернень (41% із 492 тис. розглянутих).

Задоволено понад 10,2 тис. звернень (4%). Їх питома вага у прокуратурах Житомирської, Рівненської, Сумської, Харківської, областей та Дніпровської екологічної становить від 5% до 8%, у прокуратурах Запорізької області, Південного та Центрального регіонів з нагляду за додержанням законів у війсьній сфері – від 11% до 18%. Водночас у прокуратурах Автономної Республіки Крим, Вінницької, Закарпатської, Миколаївської, Чернігівської областей та міста Києва рівень цієї роботи не перевищує 2,5%.

За результатами розгляду звернень на 20% зросла кількість притягнутих до відповідальності службових осіб, з яких кожен третій – посадова особа органів державного нагляду (контролю). Прокурорами Автономної Республіки Крим, Вінницької, Житомирської областей до відповідальності притягнутий кожен шостий-восьмий такий посадовець.

На третину зменшилася кількість задоволених звернень від народних депутатів України (за винятком прокуратур Одеської, Сумської, Черкаської областей). Не задоволено жодного депутатського документу у прокуратурах Волинської, Чернівецької областей та міста Севастополя.

З питань нагляду за додержанням і застосуванням законів задоволено 5,5 тис. звернень, з яких 80% – про захист конституційних прав і свобод.

У сфері оплати праці поновлено права кожного другого громадянина. Прокурорами Львівської, Рівненської областей, міста Києва, Південного та Центрального регіонів з нагляду за додержанням законів у війсьній сфері задоволено кожне друге таке звернення, Запорізької та Харківської областей – 90%. Низка ефективність роботи з цих питань у прокуратурах Миколаївської та Чернігівської областей.

Задоволено кожне восьме звернення у сфері захисту прав і свобод дітей. Найкраще спрацювала прокуратура Рівненської області, якою задоволена кожна друга заява. У Дніпропетровській, Житомирській та Одеській областях права дітей поновлено тільки після надходження депутатських документів.

У сфері економічних відносин переважають задоволені звернення з питань оподаткування

та про власність. Задоволено депутатські документи у цій сфері прокурорами Запорізької, Сумської, Хмельницької областей та міста Києва.

На чверть зменшилася кількість задоволених звернень з питань охорони та використання земель. Водночас спостерігається тенденція до збільшення кількості вирішених та задоволених депутатських документів.

При зниженні на 20% числа вирішених та задоволених скарг щодо досудового розслідування, загальна їх кількість від вирішених залишається найбільшою (майже 120 тис.). Прокуратурою Черкаської області задоволено депутатське звернення щодо порушення конституційних прав і свобод громадян, допущених слідчими органів прокуратури.

На особистому прийомі прийнято 115 тис., звернень, з яких понад 2 тис. – особисто прокурорами обласного рівня. У Генеральній прокуратурі прийнято 2,4 тис. громадян, переважно зі скаргами з питань досудового розслідування.

Удвічі зменшилася кількість звернень, вирішених понад установлений законом строк. З порушенням встановленого порядку розглянуто 90 заяв, у тому числі 6 – від народних депутатів України (прокуратури Дніпропетровської області, міста Києва та центральний апарат). Усупереч чинним вимогам допускалися випадки направлення депутатських документів підпорядкованим прокурорам (прокуратури Київської, Одеської областей).

2. Проведення моніторингу всіх успішно реалізованих і «провальних» раніше діючих концепцій і програм державного, регіонального та місцевого рівнів з питань протидії злочинності та запобігання злочинам. Органам прокуратури необхідно одержати вичерпну відповідь на запитання, що спричинило низьку ефективність раніше діючих програм і які причини обумовили це.

3. Здійснення моніторингу ефективності роботи правозастосовної та виконавчої систем державних органів, що здійснюють кримінально-правову боротьбу зі злочинністю і наслідками злочинності, для того щоб розкрити найбільш типові та поширені помилки в цій сфері, які також впливають на загальний стан проблеми. Адже багато змін державної політи-

ки у сфері боротьби зі злочинністю були прямо пов'язані із законодавчими нововведеннями, змінами і доповненнями, внесеними в чинний Кримінальний кодекс України, різними підходами до притягнення до кримінальної відповідальності й покарання тощо. Кримінологічний моніторинг законів, що діють у теперішній час, та практики їхнього застосування дозволить надалі виробляти пропозиції для подальшого удосконалення законів, спрямованих на боротьбу зі злочинністю.

4. Моніторинг можливостей та ефективності чинного кримінального покарання за злочини, що застосовується у поєднанні з наступним комплексом заходів із ресоціалізації, соціально-психологічної адаптації до життя. Це одна зі складних проблем. Кримінальне покарання, що застосовується до злочинців, у багатьох з яких під впливом тривалого перебування в місцях позбавлення волі деформована психіка, змінилися погляди, потреби, звички і навіть відбулася деградація особистості, виявляється малоефективним і не може досягти поставлених цілей. У зв'язку з цим, варто підтримати висловлену думку про необхідність у кримінально-правовому порядку передбачити застосування до окремих категорій злочинців обов'язкових заходів психологічної корекції. Наприклад, ці заходи можуть застосовуватися, по-перше, до осіб, які вчинили наркозлочини і не потребують лікування від наркоманії, але психологічно є запущеними і становлять групу ризику, по-друге, до осіб, що вчинили злочини і визнані на підставі медичного висновку такими, що потребують лікування від наркоманії, одночасно із застосуванням примусових заходів медичного характеру з метою нормалізації їхнього психологічного стану і соціальної реінтеграції на підставі рішення суду [3, с. 5-10].

5. Моніторинг громадської думки, з'ясування ступеня готовності громадянського суспільства надавати допомогу в протидії злочинності, запобіганні злочинам особливо серед підростаючого покоління, можливості вибудовування громадськістю загороджувальних бар'єрів на шляху злочинців. Силами тільки органів прокуратури та інших правоохоронних органів неможливо впоратися з лихом, що прийшло на територію України. Потрібна активна

позиція всього громадянського суспільства. У зв'язку з цим, важливо досліджувати рівень готовності і бажання окремих категорій населення брати участь у профілактиці, наданні психологічної допомоги і підтримки неповнолітніх і малолітніх, здатних потрапити в злочинні мережі, і т. д. Необхідно визначити загальний настрій і ставлення всього населення в цілому та найбільш активної його частини як до злочинності, так і до всієї системи профілактичних заходів, які реалізує держава в межах оголошеної нею політики в сфері протидії злочинності.

6. Систематичне здійснення моніторингу ефективності діяльності правоохоронних органів для того, щоб вчасно бачити і виправляти допущені помилки, вносити необхідні корективи з метою максимального досягнення поставлених завдань. Через ці органи реалізується кримінальна політика держави в сфері протидії злочинності, визначаються пріоритетні напрями, здійснюється взаємодія, погодженість всієї системи заходів запобігання і протидії, здійснюється координація дій державних органів та громадських організацій, задіяних у боротьбі зі злочинністю [4, с. 16-17].

Підбиваючи підсумки, варто зробити основний висновок: для того, щоб організувати ефективну систему діяльності органів прокуратури в межах державної кримінологічної політики, необхідним є кримінологічний моніторинг. Тільки повне розуміння того, що відбувається з поширенням злочинності та протидією їй у сучасних умовах, дозволить знайти вихід із ситуації, що склалася.

Без дослідження всіх проблем, що супроводжують злочинність, вивчення наявного досвіду в історії нашої держави і за кордоном, аналізу минулих помилок неможливо побудувати майбутню систему захисту від кримінальних погроз. Необхідним є всебічний та об'єктивний моніторинг криміногенної ситуації як у країні в цілому, так і в окремих особливо неблагополучних за рівнем злочинності регіонах, конкретних районах, містах. Треба зробити все, щоб зупинити поширення злочинності по країні, врятувати підрастаюче покоління, а отже, і майбутнє нашої держави.

Отже, до складових кримінологічного моніторингу в діяльності органів прокура-

тури належать: 1) встановлення об'єктивної та повної оцінки сформованої криміногенної обстановки в цілому в державі, з огляду на особливості її характеристик по окремих найбільш кримінально ураженим регіонам; 2) проведення моніторингу всіх успішно реалізованих і «провальних» раніше діючих концепцій і програм державного, регіонального та місцевого рівнів з питань протидії злочинності та запобігання злочинам; 3) здійснення моніторингу ефективності роботи правозастосовної та виконавчої систем державних органів, що здійснюють кримінально-правову боротьбу зі злочинністю і наслідками злочинності, для того щоб розкрити найбільш типові та поширені помилки в цій сфері, які також впливають на загальний стан проблеми; 4) моніторинг можливостей та ефективності чинного кримінального покарання за злочини, що застосовується у поєднанні з наступним комплексом заходів із ресоціалізації, соціально-психологічної адаптації до життя; 6) систематичне здійснення моніторингу ефективності діяльності правоохоронних органів для того, щоб вчасно бачити і виправляти допущені помилки, вносити необхідні корективи з метою максимального досягнення поставлених завдань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бандурка О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів. : монографія О. М. Бандурка, О. М. Литвинов. – Х. : Вид-во ХНУВС. 2011, с. 308.
2. Курченко В. Н. Противодействие незаконному обороту наркотических средств и психотропных веществ: уголовно-правовой и уголовно-процессуальный аспекты. В. Н. Курченко. – СПб. : Юридический Центр-Пресс. 2003, с. 427.
3. Чайка Ю. Я. Мониторинг законодательства и правоприменительной практики. Ю. Я. Чайка. Бюллетень Министерства юстиции Российской Федерации. М. : Спарк. 2005, № 8, сс. 5–10.
4. Рябцев В. Координация деятельности – залог успеха в борьбе с преступностью. В. Рябцев. Российская юстиция. 1996, № 7, сс. 16–17.